

УДК 339.9 (477)

Терехов Є.М., к.е.н, доцент ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

Економічні аспекти зовнішньої політики України в сучасних умовах глобального світу

В статті досліджуються питання взаємозв'язку політичних та економічних процесів в Україні на тлі глобалізаційних світових перетворень.

Постановка проблеми. На початку XXI століття перед Україною постали нові виклики, які насамперед пов'язані із пошуками нової моделі існування країни у сучасному глобалізованому світі.

Ця проблема постала перед Україною насамперед тому, що в сучасній світовій економіко-політичній системі відбуваються фундаментальні динамічні зміни, які безпосередньо стосуються інтересів України як суб'єкту міжнародної політики та економіки.

Найбільш універсальним проявом неминучих інтеграційних процесів між державами стала глобалізація, що набула особливого поширення в останню чверть минулого століття. Тому Україна постає перед необхідністю вироблення оптимальної моделі участі в цьому процесі, аби не опинитись на узбіччі глобалізаційної реальності сучасного світу [1]. А отже, сучасна економіка України має розглядатися як невід'ємна частка світової економічної системи [2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Економіко-політичні процеси, а саме схему залежності політичної сфери від економічного базису, досліджував у власній теорії матеріалістичного розуміння К.Маркс [3]. Ця теорія надалі зазнала серйозної критики.

Взаємозв'язок економіки і політики глибоко проаналізовано у відомій роботі К. Поппера «Відкрите суспільство і його вороги». Відповідно до позиції К. Поппера, політична влада має фундаментальний характер, вона може контролювати економіку [4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Механізм саморегуляції ринкової економіки майже вичерпав себе і тому керівництво провідних держав світу говорить про необхідність більш активного впливу на економічні процеси.

Враховуючи нові світові реалії, перед Україною виникають нові виклики, насамперед в сфері зовнішньої політики, які в першу чергу пов'язані із переформатуванням світової економічної системи. Тому Україні в сучасній світовій глобальній економіко-політичній системі потрібно побудувати нові моделі міждержавних економічних та політичних стосунків.

Формування цілей статті. Метою статті є визначити сутність, основні завдання та пріоритетні напрямки зовнішньої політики України в сучасних умовах глобалізації та проаналізувати їх вплив на національну економічну систему.

Виклад основного матеріалу. Зовнішня політика держави може трактуватись як загальний курс та діяльність її політичного керівництва у міжнародних відносинах, спрямовані на реалізацію визначених ним інтересів та цілей через систему інтерацій з іншими суб'єктами міжнародних відносин [5].

Україна як суверенна європейська держава спрямовує свою зовнішню політику, що

базується на загально визначених принципах міжнародного права, на зміцнення миру і стабільності у світі через захист національних інтересів і безпеку держави. Зовнішньополітична діяльність Української держави спирається на засади рівноправності, суверенної рівності, невтручання у внутрішні справи інших держав, визнання територіальної цілісності та непорушності існуючих кордонів [6].

Завданнями зовнішньої політики України визначено:

- захист державного суверенітету;
- захист територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів, недопущення втручання у внутрішні справи України;
- забезпечення розвитку економічного потенціалу України та здобуття нею високого місця у міжнародному поділі праці;
- захист українських громадян за кордоном;
- формування позитивного інформаційного іміджу Української держави [7].

З метою реалізації визначених зовнішньополітичних завдань, Україні необхідно забезпечити залучення капіталу усіх зацікавлених сторін до реалізації енергетичних проектів України. Сьогодні у світі нагромаджено значний обсяг інструментів і важелів економічного впливу, які регулюють діяльність іноземного капіталу. Необхідно сформуванню національну модель інвестиційного законодавства, наприклад Кодекс іноземних інвестицій, який існує в багатьох країнах [8].

За логікою реалізації Закону «Про основи національної безпеки України» формулюються основні функції зовнішньої політики, які полягають у:

- створенні умов для нормального функціонування національної економіки;
- сприянні науково-технічному прогресу в Україні;
- розвитку національної культури і освіти в державі;
- участі у розв'язанні глобальних проблем сучасності;
- контактах з українською діаспорою;
- інформаційній діяльності тощо [9].

Важливим є питання про те, наскільки ті або інші політичні доктрини і установки, розповсюджені в українських політичних колах, підкріплені необхідними економічними ресурсами, тобто чи досягнуто раціональне співвідношення між зовнішньополітичною стратегією і ресурсами, які держава може виділити для її реалізації.

В Україні ж з радянських часів існує викривлене розуміння взаємозв'язку між політикою та економікою, яке ґрунтується на канонічній концепції матеріалістичного розуміння економіко-політичних процесів, що була сформульована ще в ХІХ столітті К.Марксом і яка стала з тих пір наріжним каменем марксистської філософії й політичної економії.

Відповідно до цієї концепції, політика - це всього лише надбудова над економікою, яка детермінована функціонуванням і розвитком економіки, яка є базисом суспільства. Хоча К. Маркс припускав можливість взаємодії базису і надбудови, впливу надбудови на базис, все-таки головним у його концепції була теза про те, що економіка визначає політику. Тобто, взаємозв'язок економіки і політики в теорії Маркса носить причинно-наслідковий характер: економічні явища виступають причиною, а політичні - слідством.

Слідуючи позиції К. Поппера завдяки застосуванню політичних інструментів: законів, фінансової, фінансової політики і т ін. можна стимулювати виробництво і торгівлю, впливати майже на всі аспекти економічної діяльності. Інакше кажучи, політична влада служить основою економічного захисту національних інтересів.

Нажаль таке розуміння політики в Україні ще не склалося, що багато в чому

визначає відірваність зовнішньополітичного курсу від економічних потреб держави і суспільства.

Слід зазначити, що у зовнішній політиці Україна керується рядом пріоритетів, це насамперед європейська та євроатлантична інтеграція [10].

Європейська інтеграція - ключовий пріоритет, який акумулює в собі цілий комплекс внутрішньо- та зовнішньополітичних зусиль України з метою наближення до Європейського Союзу та створення необхідних передумов для вступу до ЄС у майбутньому. Органічною частиною євроінтеграційного курсу України було забезпечення дипломатичної підтримки завершення процесу приєднання України до СОТ, яке відбулося 16 травня 2008 року. У 2006 р. Україні запропоновано перейти по першій стадії інтеграції з ЄС — створення зони вільної торгівлі (цього нема навіть в СНД) після вступу до СОТ [11].

Відповідно, процес становлення України як незалежної, економічно самостійної держави тісно пов'язаний з необхідністю знаходження нею належного місця в міжнародній торгівлі. Експортно-імпортні позиції, які Україна має на сьогодні, стають факторами, що визначають перспективи, шляхи та можливості інтеграції країни в глобальне економічне середовище.

Лібералізація зовнішньої торгівлі, починаючи з 1994 року, забезпечила Україні передумови для нарощування експорту товарів і послуг і з того часу структура зовнішньої торгівлі України залишається відносно стабільною.

Важливим пріоритетом для забезпечення інтересів України є економічна експансія як на традиційних, так і нових ринках для українських товарів та послуг на Близькому Сході, в Латинській Америці, Азії та Африці [10].

Вступ України у Всесвітню Торговельну Організацію (СОТ) радикально не вплинув на зовнішньоторговельні показники України. За період з 2000 по 2008 рік торгівельний баланс України помітно погіршився і розвивається вкрай небезпечно «сировинне омертвіння» економіки. На світових ринках за Україною поступово закріплюється стратегічно не вигідна товарна структура експорту. В останні 2 роки ситуацію в галузі зовнішньої торгівлі погіршила ще і світова фінансова криза.

Також, на динаміку зовнішньої торгівлі України негативно вплинула нестабільність валютного курсу, а внутрішня фінансова криза, у свою чергу, знизилася потенціал підприємств-експортерів.

За останні роки відбувалися деякі позитивні зрушення в аспекті присутності України на ринку Європейського Союзу. Протягом 2004—2009 рр. зовнішня торгівля товарами й послугами України і Європейського Союзу зросла на 3,5 млрд. дол., або в 1,7 рази. При цьому експорт збільшився в 2,1 рази, а імпорт - в 1,5. Швидко зростала і частка країн - членів Європейського Союзу у зовнішній торгівлі України, вона збільшилася з 13 до 25%.

Але, для торгівлі України із країнами Європейського Союзу все ж характерне негативне сальдо та спостерігається асиметрична залежність: частка України в зовнішньоторговельному обороті Європейського Союзу становить усього близько 0,4%. Навіть досягнута частка України абсолютно недостатня для інтеграції до Європейського Союзу, адже для цього необхідно, щоб вона становила мінімум 5%.

Необхідно зауважити, що для зовнішньої торгівлі України з Європейським Союзом характерна значна концентрація на невеликій групі країн. Так, на Польщу, Угорщину, Словаччину, Німеччину і Італію доводилося майже 3/5 зовнішньої торгівлі України із країнами Європейського Союзу. Товарна структура торгівлі України і країн

Європейського Союзу свідчить про надзвичайну вузькість її асортиментів.

Сьогодні США та країни Європейського Союзу втрачають частину свого впливу на економічні та політичні процеси, а на міжнародну арену в якості активних гравців виходять Китай та Росія, вплив яких на світових ринках буде підвищуватися.

Для України ж Росія залишається головним зовнішньоторговельним партнером, але спостерігається подальше зниження питомої ваги Росії в зовнішній торгівлі України при одночасному рості зовнішньоторговельних операцій України із країнами Європи.

В 2007-2009 роках певний вплив на показники російсько-українського товарообігу здійснило підвищення цін на експортовані Росією енергоносії, що відповідним чином позначилося і на торговельному сальдо.

Таким чином, структурні особливості зовнішньої торгівлі України, що відображають структуру конкурентних можливостей вітчизняної економіки, стратегічно не вигідні для країни. Така структура торгівлі є несприятливою для прискореного входження України в економічний простір Європейського Союзу і вимагає істотних змін.

В сучасних умовах Україна має потребу в новій державній стратегії, новій моделі торгово-економічних відносин, в основі яких лежить єдність виробництва, експорту і імпорту в процесі кругообігу і обігу капіталу, розширеного відтворення.

Україна перебуває в економічній залежності як від Заходу, так і від Росії, динаміка її зовнішньоекономічних зв'язків безпосередньо залежить від рівня політичних відносин із сусідами.

Тому, зовнішньополітичний курс України необхідно максимально адаптувати до нового багатопольярного світу, а отже, відмовитися від застарілого уявлення про єдиний центр сили, на який слід було б орієнтуватися. В умовах зміщення міжнародних відносин від однополярного до багатопольярного формату нового наповнення набуває концепція багатовекторності [12].

З політичної точки зору багатовекторність характерна для зовнішньої політики перш за все тих держав, які виступають як своєрідні центри сили в системі міжнародних відносин, проте й для України, з її особливим геополітичним статусом, вона набуває вирішального значення і, разом із цим, така зовнішня модель пов'язана із внутрішньою ситуацією в країні.

Висновки і перспективи подальших наукових розвідок. Пріоритети української зовнішньої політики сьогодні можна визначити таким чином: з Європейським Союзом - інтеграція, з Росією - співпраця.

Це є основою стратегічного бачення перспектив розвитку України в глобальному політичному та економічному середовищі і дані положення повинні стати основою для розробки зовнішньополітичного курсу України на найближчі роки і такий підхід значною мірою здатний нівелювати погрози, що виникають у зв'язку з політикою багатовекторності, забезпечити Україні стабільний соціально - економічний розвиток у складних зовнішньополітичних умовах, характерних для глобального світу.

Список літератури

1. Сергій Тігіпко Україна у глобальному економічному процесі [Електронний ресурс] / Дзеркало тижня. – 11-17 жовтня 2003. – №39(464) – Режим доступа : <http://www.dt.ua/2000/2020/43016/>
2. Пирожков С.І., Сухоруков А.І. Проблеми адаптації України до глобального економічного середовища [Електронний ресурс] / Режим доступа : <http://suhorukov.nm.ru/articles/globalap.htm>
3. Маркс К., Энгельс Ф., Ленин В.И. О диалектическом и историческом материализме.

Глава XVI «Политическая и правовая надстройка» М.: Политиздат, 1984

4. Поппер К. Открытое общество и его враги. Т. 2. - М., Политиздат, 1992. – 362 с.
5. Мальський М.З., Мацяк М.М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. - 3-тє вид., перероб. і доп. - К.: Знання, 2007. — 461 с.
6. Чекаленко Л. Зовнішня політика України: теорія і практика // Персонал. - 2007. – №11.
7. Постанова Верховної ради України «Про основні напрямки зовнішньої політики України» // Голос України від 24.07.1993.
8. Ганна Герман Зовнішня політика України: перспективи створення нових моделей відносин з партнерами [Електронний ресурс] / Українська правда. – 02 лютого 2007. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/articles/2007/02/2/3205433>
9. Закон України «Про основи національної безпеки України» // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - №39.
10. Постанова Верховної ради України Про Рекомендації парламентських слухань «Зовнішня політика України як інструмент забезпечення національних інтересів держави: здобутки, реалії та перспективи» // Голос України №64 від 06.04.2004.
11. Зовнішня політика України [Електронний ресурс] / Вікіпедія – вільна енциклопедія. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Зовнішня_політика_України
12. Анатолій Зленко Переосмислюючи зовнішню політику України: важкий шлях до досягнення консенсусу [Електронний ресурс] / Дзеркало тижня. – 20-26 лютого 2010. – № 6 (786). – Режим доступу : <http://www.dt.ua/1000/1600/68569>

Аннотация

Терехов Е.Н. Экономические аспекты внешней политики Украины в современных условиях глобального мира

В статье анализируются вопросы взаимосвязи политических и экономических процессов в Украине на фоне глобализационных мировых преобразований.

Ключевые слова: внешняя политика, экономико-политическая система, интеграционные и глобализационные процессы, национальная экономическая система.

Анотація

Терехов С.М. Економічні аспекти зовнішньої політики України в сучасних умовах глобального світу

В статті досліджуються питання взаємозв'язку політичних та економічних процесів в Україні на тлі глобалізаційних світових перетворень.

Ключові слова: зовнішня політика, економіко-політична система, інтеграційні та глобалізаційні процеси, національна економічна система.

Summary

*Terekhov EM Economic aspects of Ukraine's foreign policy in modern conditions of the global world
The article investigates the relationship between political and economic processes in Ukraine against the background of globalization of world transformation.*

Keywords: foreign policy, economic and political system, integration and globalization processes, national economic system.

Довідка про автора

Прізвище Терехов

Ім'я Євген

По-батькові Миколайович

Науковий ступінь кандидат економічних наук

Вчене звання доцент кафедри економічної кібернетики

Місце роботи Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України»

Посада доцент кафедри економічної кібернетики

Робоча адреса вул. Петропавлівська, 57, м. Суми, 40030

Телефон, факс 0542-619923, 0542-786924

E-mail terekhov@academy.sumy.ua